

Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten?

Av Helge Lødrup

Denne artikkelen er en undersøkelse av bruken av feminint genus i Oslo i dag, basert på materialet i Oslodelen av Norsk talespråkkorpus (NoTa-Oslo). Analysen tar utgangspunkt i en forståelse av grammatisk genus som er standard i dagens språkvitenskap: Det er måten et nomen utløser kongruens på, som viser hvilket genus det har. Det vil først bli vist at vestkantdialekten i Oslo ikke gir noe grunnlag for å anta femininum. To viktige premisser er at suffikset -a i f.eks. boka ikke er relatert til femininum, og at f.eks. mi i boka mi ikke kan være en feminin kongruensform – i denne dialekten. Deretter blir bruk og ikke-bruk av feminin kongruens NoTa-Oslo-materialet diskutert. En hovedkonklusjon er at femininum er på vei ut av Oslo-dialekten.¹

1 Innledning

Det er vel kjent at femininum ikke står like sterkt i alle varianter av norsk. F.eks. sa Haugen (1966: 293) om konservativt riksmål og “most urban dialects”:

So far the successful use of the feminine has been limited to the definite article (kua, jenta), where it is little more than an extra declension limited to a small number of nouns.

Tilsvarende synsmåter på femininum finnes Fretheim (1985) og Enger (2004a: 133–34). I denne artikkelen vil jeg diskutere forholdene i Oslo-dialekten litt grundigere, delvis basert på egen og andres intuisjon, og

1. For nyttige innspill vil jeg gjerne få takke deltagerne på Språkvitenskapelig instituttseminar, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo (april 2011), Hans-Olav Enger og Marianne Hobæk Haff, og Maal og Minnes anonyme konsulent. En spesiell takk går til Janne Bondi Johannessen og Kristin Hagen ved Tekstlaboratoriet for hjelp med korpuset.

delvis på Oslodelen av Norsk talespråkskorpus (omtalt som NoTa-Oslo). Forholdene i skriftspråk vil ikke bli berørt.²

2 Genus – generelt

Genus har vært et populært emne i forskningen i senere år. Standard-definisjonen av genus er fra Hockett (1958).

Genders are classes of nouns reflected in the behavior of associated words.
(Hockett 1958: 231)

Uttrykket “the behavior of associated words” betyr i praksis kongruens. Norske nomen utløser genuskongruens internt i nomenfrasen ved visse determinativer og modifikatorer (*en gul bil – et gult hus*), og eksternt ved predikativer (*Bilen er gul – Huset er gult*). Spørsmålet om hvor mange genus Oslo-dialekten har, er et spørsmål om hvordan nomen utløser kongruens. Og ettersom det er femininum det er spørsmål om her, blir dette et spørsmål om feminine kongruensformer. Nå er det naturligvis grenser for hva som kan forventes av feminin kongruens i norsk. De fleste adjektiver mangler distinkte former for maskulinum og femininum, og det samme gjelder determinativer som *den* og *denne* (men en del dialekter har klarere genusskjeller enn bokmål og nynorsk, særlig ved adjektivene, se Skjeggeland (2005: 115–17)).

I Larsen (1907: 106–17) kan man finne hvilke ord som hadde feminine kongruensformer i den tradisjonelle Oslo-dialekten.³ Tabell 1 viser femininumformer som er distinkte fra de tilsvarende maskulinumformene. (Larsens lydskrift er erstattet av vanlig ortografi.)

2. Men det kan nevnes at Rosén (2000) karakteriserer situasjonen for femininum i bokmål slik, på bakgrunn av en undersøkelse av Oslo-korpuset av taggede norske tekster: “Så lenge bruken av hunkjønn stort sett er begrenset til en bøyingsform av substantiv, kan man ikke snakke om et ekte trekjønnsystem.” (Rosén 2000: 167)
3. Det var naturligvis ikke slik at alle i byen brukte disse formene. Larsen (1907) sier i forordet på den upaginerte første tekstsiden: “For den aller største del har jeg fundet mine hjemmelmænd blandt straffanger på en strafanstalt i Kristiania, idet jeg har valgt sådanne hvis fortid gav grund til at anta at de kunde vulgærsproget godt.”

adjektivene *lita, eiga*
 possessivene *mi, di, si*
 kvantoren *inga* [formen kan også være flertall]
 kvantoren *noa*
 determinativet *anna* [formen kan også være nøytrum]
 artikkelen *ei*
 pronomenet *bu* [om feminine inanimata]

Tabell 1 Feminine kongruensformer i Oslo-dialekten for hundre år siden

Når genus omtales i norsk, er det ikke uvanlig å trekke inn bøyingen av nomenet som kriterium, eksplisitt eller implisitt (dette er gjort f.eks. i Faarlund et al. 1997: 149–52). Rettere sagt er det bare én bøyingsform som trekkes frem, nemlig bestemt form entall. Valget av form her følger gjerne genus i norsk (men se seksjon 3), og det har sin historiske forklaring i opphavet til suffikset som kongruerende klitisk determinativ (Faarlund 2009).⁴ Men bøyingen av nomenet kan ikke brukes som kriterium for genus når man følger oppfatningen som kommer til uttrykk i sitatet fra Hockett over, og som ser ut til å være noenlunde allment akseptert i internasjonal språkforskning (se f.eks. Corbett 1991: 146, Aronoff 1994: 66). Riktignok har enkelte tatt til orde for at bøying må kunne trekkes inn. F.eks. foreslår Dahl (2000: 583–84) at “words” kunne erstattes med “morphemes” i Hocketts definisjon. Men det er slående at han går inn for “treating *some* inflectional distinctions as gender” (Dahl 2000: 584) [min kursiv HL].

Språk har gjerne flere bøyingsmåter enn genus. Bøying kan ikke være et overordnet kriterium for genus, for da blir genus et overflødig begrep, synonymt med bøyingsklasse.⁵ Hvis man skal følge Dahl i å trekke inn bøying som kriterium for genus, må kongruens uansett være det overordnede kriteriet (som i Enger 2004a). Å ikke bruke kongruens som overordnet kriterium ville gi meningsløse resultater som ingen ville gå

4. Enkelte mener at dette suffikset fortsatt kan sees som et klitikon i moderne norsk (Lahiri et al. 2005), og hvis det er riktig, er valget av form kongruens. Men det finnes mange argumenter mot klitikonanalysen, se for eksempel Börjars (1998: 40–88), Hankamer og Mikkelsen (2002: 153 note 19), Faarlund (2009) (om henholdsvis svensk, dansk og norsk).
5. Det finnes gjerne en affinitet mellom genus og bøyingsmåte (se f.eks. Wechsler og Zlatić 2000, Enger 2004b), men den kan ikke etableres empirisk uten at begrepene holdes adskilt.

inn for (som f.eks. at *bygd* og *jente* ikke har samme genus i dialekter som har *bygdi* og *jenta* i bestemt form). Selv mener jeg at det er uheldig å trekke inn bøyning som kriterium for genus, fordi det ville bidra til å undergrave skillet mellom morfologi og syntaks. Men for denne artikkelens formål er det egentlig ikke så viktig hva man mener om dette, så lenge det er klart at kongruens er det overordnede kriteriet.

3 Genus i vestkantdialekten

Jeg vil først diskutere genussystemet i dialekten på Oslo vestkant uten referanse til NoTa-Oslo.⁶ Relevante data er nokså klare, og diskusjonen er basert på egen og andres intuisjon.

Det har knapt vært noen diskusjon av genussystemet i vestkantdialekten (men se Fretheim 1985, Enger 2004a). Spørsmålet om hvor mange genus vestkantdialekten har, er et spørsmål om hvordan nomen i denne dialekten utløser kongruens – eller i alle fall primært et spørsmål om dette, hvis man går inn for en oppfatning av genus som trekker inn bøyning. Når man ser på listen over de feminine kongruensformene Larsen (1907) anfører, er det slående at nesten ingen av dem finnes i vestkantdialekten. Det finnes ikke former som *lita*, *eiga*, *inga*, *noa*, *anna*, *ei*. Dessuten brukes ikke *hun* om inanimata – dette vil jeg tro stort sett gjelder hele Oslo i dag, og det vil ikke bli omtalt videre i denne artikkelen.

Men vestkantdialekten har formene *mi*, *di* og *si*, som i *boka mi*. Betyr det at vestkantdialekten har femininum? Etter mitt skjønn er det ikke så enkelt, og jeg vil argumentere for at *mi* i *boka mi* ikke kan sees som et tilfelle av feminin kongruens. I vestkantdialekten finnes formene *mi*, *di*, *si* bare etter suffikset *-a* i bestemt entall (*boka mi*). I andre kontekster hvor possessiver opptrer, er det umulig å bruke *mi*, *di* eller *si*. Hvis vi sammenligner vestkantdialekten med en tregenusdialekt, er noen forskjeller disse:

1) En tregenusdialekt har *mi*, *di* og *si* prenominalt ved feminine nomen. I vestkantdialekten er det umulig å ha *mi*, *di* og *si* prenominalt. Dette gjelder også når *si* er brukt som markør av “genitiv”.

6. Enkelte vil kanskje tenke på denne varianten som et “standardtalespråk”, men jeg er bare interessert i språket til de som har vokst opp med den, slik jeg selv har.

tregenusdialekten: *mi* / *min bok, Ola *si* /*sin bok

vestkantdialekten: *min* / *mi bok, Ola *sin* /*si bok

2) En tregenusdialekt bruker *mi*, *di* og *si* predikativt ved feminine nomen.⁷ I vestkantdialekten er dette umulig.

tregenusdialekten: Denne boka er *mi* / *min

vestkantdialekten: Denne boka er *min* / *mi

3) En tregenusdialekt bruker *mi*, *di* og *si* når et feminint nomen er strøket eller underforstått. I vestkantdialekten er dette umulig.

tregenusdialekten: Hvis du ikke finner boka *di*, kan du låne *mi* / *min

vestkantdialekten: Hvis du ikke finner boka *di*, kan du låne *min* / *mi

Generaliseringen for vestkantdialekten er altså at formene *mi*, *di*, *si* bare forekommer etter bestemthetssuffikset *-a*. Alternativt kunne man hevde at det ikke er suffikset *-a* som er avgjørende, men heller possessivets posisjon etter et feminint nomen. Men det finnes argumenter for at en slik alternativ generalisering er utilstrekkelig. I noen tilfelle er det mulig med et possessiv i den postnominale posisjonen uten at det er noe bestemthetssuffiks rett foran. Og da er det aldri mulig med *mi*, *di* og *si* i vestkantdialekten. Tre tilfelle er disse:

4) I en vokativ kan et personnavn ha et possessiv i første person etter seg. En tregenusdialekt bruker da *mi* ved kvinnenavn. I vestkantdialekten er dette umulig (også når navnet slutter på *-a*).

tregenusdialekten: Kjære Maria *mi* / *min

vestkantdialekten: Kjære Maria *min* / *mi

5) Mange dialekter tillater et slektskapsord å være ubestemt foran et possessiv, f.eks. i *far min* (Faarlund et al. 1997: 264). Denne konstruk-

7. Når subjektet er et pronomen i første eller annen person entall, har tregenusdialekter feminin kongruens på predikativer når referenten er en kvinne: *Eg er di*. Dette er umulig i vestkantdialekten.

sjonen er nok perifer i vestkantdialekten. Men hvis man skal bruke den, er det ingen tvil om at *mor* må etterfølges av *min*, til tross for at vestkantdialekten kan ha *mora mi* (ved siden av *moren min*).

tregenusdialekten: *mor mi* / *min

vestkantdialekten: *mor min* / *mi

6) I den elliptiske nominalfrasen under punkt 3) over det naturlig å regne med at det er den prenominalt possessivposisjonen som er realisert. I eksemplet under må det være den postnominalt posisjonen. Men det er fortsatt ikke mulig med *mi*, fordi det ikke er noen realisert *-a*.

tregenusdialekten: den nye lua di og den gamle __ *mi* / *min

vestkantdialekten: den nye lua di og den gamle __ *min* / *mi

Hvis *mi*, *di* og *si* skulle være feminine kongruensformer, må det være slik at nomen med suffikset *-a* er feminine. Men her er det et problem med argumentasjonsmåten, for det finnes ingen annen evidens for at disse nomenene er feminine. Jeg vil hevde (som Fretheim 1985, Hagen 2000: 382, Enger 2004a) at suffikset *-a* i vestkantdialekten ikke er relatert til feminint genus. Igjen er en sammenligning med norske tregenusdialekter relevant. I disse dialektene er det slik at valget av suffiks for bestemt entall følger nomenets genus. Videre er bruken av hvert enkelt suffiks fast, for det er sjelden at nomen har variabelt genus innenfor samme dialekt.

I vestkantdialekten, derimot, har suffikset *-a* en distribusjon som er heller variabel. Noen nomen tar det obligatorisk, f.eks. *øy* og *jente*. Andre nomen tar fakultativt *-a* eller *-en*, f.eks. *bok* og *klokke*. De nevnte eksemplene er ord som er feminine i tregenusdialekter. Men *-a* kan også i noen grad brukes ved ord som er maskuline i tregenusdialekter. Fretheim (1985: 101) sier at barn kan bruke *-a* ved ord som slutter på trykklett *-e* i ubestemt form, som *bamse* og *kjele*.⁸ Denne tendensen finnes ikke bare hos barn. Men det er ikke lett å dokumentere, for slike former oppleves som substandard, og intuisjonene er usikre. De relevante ordene

8. Dette mønsteret ser ut til å være etablert av noen frekvente nomen på *-e* som tar *-a* obligatorisk eller fakultativt, som *jente*, *bikkje*, *klokke*, *stue*. Et fenomen som ser ut til å bare finnes hos småbarn, er en tendens til å bruke *-a* ved andre nomen, som f.eks. *bila*.

er ikke frekvente, og søk i NoTa-Oslo gir ikke resultater. Ut fra egen intuisjon og erfaring vil jeg tro at *-a* er mulig – i varierende grad – ved flere ord som vanligvis er maskuline i tregenusdialekter, bl.a. *kubbe*, *bakke*, *hage*, *planke*, *børste*, *pinne*.⁹ Spesielt interessant er det at denne bruken av *-a* også forekommer ved nomen som viser til noe som er biologisk hankjønn. (I tregenusdialekter er det en sterk tendens til at slike nomen er maskuline.) F.eks. kan unge kvinner omtale kjærøsten sin som *typa mi* (dette gir mange treff på Google).

Sosiolingvistiske og diakrone forhold gir også et argument for at *-a* ikke er relatert til femininum. Resultater fra flere sosiolingvistiske undersøkelser viser at bruken av bestemthetssuffikset *-a* ekspanderer, både i Oslo som helhet og på vestkanten (Western 1976, Jahnsen 2001: 100). Denne ekspansjonen har altså skjedd innenfor en dialekt som vanskelig kan sies å ha feminin kongruens. Riktignok fant jeg ikke direkte evidens i NoTa-Oslo-korpuset for at *-a* ekspanderer (ulikt Johannessen 2008: 238–39).¹⁰ Men seksjon 4 viser at de aller fleste informantene i NoTa-Oslo bruker suffikset *-a*, mens bare en minoritet har feminin kongruens (når man ser bort fra postnominal *mi*, *di* og *si*). Bruken av *-a* er altså løsrevet fra feminint genus i faktisk språkbruk i Oslo. Det er nærliggende å konkludere (som Fretheim 1985, Hagen 2000: 382, Enger 2004a: 133–34) med at *-a* i vestkantdialekten ikke er uttrykk for genus, det er er ikke noe annet enn en bøyingsmåte for ikke-nøytrale nomen.

Et mulig argument mot fremstillingen over er at det ikke er klart hvilken grammatisk status *mi*, *di* og *si* har i vestkantdialekten hvis de ikke er feminine kongruensformer av possessiver. Dette er et reelt problem, men det er klart at det ikke ville være noe mindre problematisk å anta at *mi*, *di* og *si* er feminine kongruensformer – av grunner som er nevnt over.¹¹

9. Det er slående at man kan finne slike ord med *-a* på websider som gir inntrykk av moderat bokmål, selv om det naturligvis ikke er gitt at formen reflekterer talespråket til en fra Oslo vestkant.
10. Forskjellen fra de nevnte undersøkelsene kan skyldes flere forhold, bl.a. tid (NoTa-korpuset er nyere enn disse undersøkelsene), og geografi (“Oslo” i NoTa betyr Oslo og nabokommunene).
11. Det kan være verdt å trekke frem et par sider ved diakronien her. Vestkantdialekten har sitt opphav i “den dannede dagligtale”. Dagligtalen til de dannede klasser på 1800-tallet var et kompromiss mellom en leseuttale av dansk på den ene siden, og bydialekten på den andre siden (Haugen 1966: 31). Dansk har som kjent to genus, og det er ingen grunn til å tro at den dannede dagligtale eller vestkantdialekten noen

Et synspunkt som finnes i litteraturen er at postnominale possessiver kan være bøyingssuffikser. Johannessen (1989: 141), Hagen (2000: 382) og Trosterud (2003: 66) nevner denne muligheten ganske kort. Alle trekker inn problematikken med *mi*, *di* og *si* i vestkantdialekten, men ingen sier eksplisitt om de vil behandle *mi*, *di* og *si* annerledes enn andre postnominale possessiver. Lødrup (2011) argumenterer for en analyse hvor *mi*, *di* og *si* i vestkantdialekten, men ikke andre possessiver, er bøyingssuffikser. Det sentrale argumentet for en suffiksanalyse er at den muliggjør en tilfredsstillende redegjørelse for distribusjonen til *mi*, *di* og *si*.¹² Når *mi*, *di* og *si* er suffikser, skaper det ikke noe problem at de bare forekommer etter bestemthetssuffikset *-a*. Formen deres er da ikke bestemt av kongruens, men av bøyingsklasse – de er suffikser som brukes i den bøyingsklassen som tar *-a* i bestemt form entall.

Lødrup (2011) nevner også et annet argument for sin analyse: Selv om vestkantdialekten – i likhet med andre dialekter – tillater et possessiv å stå etter et elidert nomen, gjelder denne muligheten ikke *mi*, *di* og *si* (som nevnt under punkt 6 over). Følgende (delvis gjentatte) eksempler viser dette:

tregenusdialekten: den nye lua di og den gamle __ mi / *min
 vestkantdialekten: den nye lua di og den gamle __ min / *mi
 begge dialekter: den nye bilen din og den gamle __ min
 begge dialekter: det nye huset ditt og det gamle __ mitt

gang har hatt tre genus. Det er også viktig at dansk ikke har postnominale possessiver. Alle ingredienser i en frase (eller et ord) som *klokka mi* var fremmede i den dannede dagligtale: *a*-suffikset, formen *mi* og plasseringen postnominalt. Alle disse fremmede ingrediensene kunne unngås ved å si *min klokke*. Likevel må nok postnominale possessiver ha vært brukt i noen grad – det forekom i samtidens litteratur (Lundeby 1965: 195–225). Man må kunne tenke seg at nomen med postnominale possessiver ble følt som lån i den dannede dagligtale, og kanskje oppfattet som enheter. Det må ikke minst ha vært tilfelle når nomenet hadde *a*-suffikset og *mi*, *di* eller *si*, ettersom ingen av disse formene hadde noen regulær plass i den dannede dagligtale.

12. *Mi*, *di* og *si* kan få trykk (f.eks. *Dette er lua MI*), og det kan kanskje se ut til å være en avgjørende hindring for å se dem som bøyingssuffikser. Men det finnes en tradisjon for å skille mellom “contrastive stress” og “contrastive accent” (Bolinger 1961), og trykksterkt *mi*, *di* og *si* kan sees som et tilfelle av det sistnevnte. Contrastive accent behøver ikke samsvare med ordtrykk, Bolinger (1961:83) gir dette eksemplet [min understreking HL]:

(i) ‘This whiskey,’ said O’Reilly, sampling spirits that claimed to be from his homeland, ‘was not exported from Ireland; it was deported.’

Mi, di og si i vestkantdialekten skiller seg fra alle andre postnominale possessiver ved at de alltid må stå etter et fonologisk realisert nomen. Når de er suffikser, følger dette av seg selv. Legg merke til at dette argumentet også taler mot at andre possessiver er suffikser, for et suffiks må nødvendigvis stå etter et fonologisk realisert nomen.

Selv om det finnes argumenter for suffiksanalysen, er den ikke uten problemer. Hvis *mi, di og si* er de eneste possessivsuffiksene i vestkantdialekten, er det bare én bøyingsklasse som har possessivsuffikser. Dette virker kanskje som en merkelig situasjon. Men det er kjent fra flere språk at den samme grammatiske informasjonen kan uttrykkes på ulike måter gjennom et paradigme. (Se f.eks. diskusjonen av irsk i Andrews (1990).) Videre finnes det ett argument mot suffiksanalysen: Det er vanlig å regne med at et affiks må gjentas på hvert konjunkt i en sideordning (Miller 1992). F.eks. må det hete *bilen og båten* — bestemthetssuffikset kan ikke sløyfes på noen av nomenene hvis hvert konjunkt skal forstås som bestemt. Men det er ikke nødvendig å gjenta et postnominalt possessiv på denne måten, verken *mi, di og si* eller andre, slik disse eksemplene viser:

bilen (min) og båten min
 buksa (mi) og lua mi

Det er ikke opplagt hvordan man skal forholde seg til dette argumentet mot suffiksanalysen. Man kunne henvise til at det faktisk finnes språk hvor det ikke alltid er nødvendig å gjenta et affiks på hvert konjunkt (standardeksemplet er tyrkisk, se Kabak (2007)). Jeg vil legge større vekt på at det ikke ser ut til å finnes noe akseptabelt alternativ til suffiksanalysen. Hvis *mi, di og si* ikke er suffikser, må distribusjonen deres beskrives med en syntaktisk regel som viser til bøyingsklassen til nomenet foran. Men dette ville være en merkelig regel uten paralleller i grammatikken. Bøyingsklasse er en “ren” morfologisk egenskap (Aronoff 1994), som ikke spiller noen rolle i syntaksen. Et annet problem med å gi opp suffiksanalysen ville være å gjøre rede for at *mi, di og si* skiller seg fra andre possessiver ved å kreve et fonologisk realisert nomen. (For mer utførlig diskusjon, se Lødrup (2011).)

4 Genus i NoTa-Oslo-korpuset

For å finne ut i hvilken grad femininum brukes i Oslo som helhet, søkte jeg etter feminine kongruensformer i NoTa-Oslo-korpuset. Her er det 166 informanter fra Oslo og omegn. 144 av disse utgjør et representativt utvalg i forhold til bosted, kjønn, alder og utdanning. Jeg kuttet ut to informanter som har vokst opp i Vestfold¹³, så informanttallet ble 142. Disse informantene produserer snaue 800 000 ord, litt over 5500 i gjennomsnitt. Antall ord per informant varierer en del, men variasjonen er mindre mellom grupper av informanter når de sorteres etter bosted, kjønn og alder.

Jeg søkte etter de feminine kongruensformene som Larsen nevner (se Tabell 1). *Hun* med inanimat referent har jeg imidlertid sett bort fra, fordi jeg antar at det er helt marginalt i Oslo i dag. Av formene hos Larsen fant jeg ingen forekomster av *eiga*, *inga* og *noa*. Det var noen forekomster av *anna*, men ingen av dem kunne regnes som feminine. Det som da gjenstod var *lita*, *ei*, og *mi*, *di* og *si*. I del 3 ble det vist at postnominal *mi*, *di* og *si* har en problematisk status. Selv om de er feminine kongruensformer hos talere som har tre genus, er de ikke det hos talere som har to genus. Derfor må de legges til side når man skal undersøke feminin kongruens. De formene jeg søkte etter, var derfor *lita*, *ei* og prenominal *mi*, *di* og *si*.

Possessiver kan være predikative (f.eks. *Boka er mi*), og de kan brukes med strøket eller underforstått nomen (f.eks. *Der er mi*). Slike tilfeller ville jeg ha regnet med hvis jeg hadde funnet noen – men det gjorde jeg ikke.

Ubestemt artikkel kan også brukes med strøket eller underforstått nomen, og slike tilfeller er telt med. Et eksempel fra NoTa-Oslo er dette:

men ei i klassa hun tok seg # fri i år (informant 030)

Alle treff ble sjekket for å luke ut irrelevante tilfeller. F.eks. forekommer *ei* også med betydningen 'ikke', og for å gjengi en pauseslyd.

13. Dette gjorde jeg etter råd fra Janne Bondi Johannessen, prosjektleder for NoTa-Oslo. Det bør nevnes at det ville ha påvirket tallene noe å ha disse to informantene med, for den ene har en bruk av feminine former som avviker sterkt fra hennes gruppe i materialet.

I de ca 800 000 ordene som de aktuelle informantene har produsert, fant jeg totalt 106 feminine kongruensformer – 98 *ei*, 7 *lita* og 1 prenominal *si*. Det viste seg at 41 av de 142 informantene – 29 % – hadde minst én feminin kongruensform (når postnominale possessiver ikke er med). Halvparten av disse (21 av 41) hadde bare én slik form. Den som hadde flest, hadde 8.

Det er altså ikke mange feminine kongruensformer å finne i NoTa-Oslo. Men hvor mange kunne man egentlig forvente? For den enkelte informant kunne det tenkes at fravær av feminine kongruensformer er tilfeldig, og skyldes begrensningen i korpusstørrelse. For å få et bedre inntrykk av hva man kan forvente av feminin kongruens i en tregenusdialekt, foretok jeg en liten undersøkelse i Nordisk dialektkorpus. For å kunne sammenligne direkte med det jeg fant i NoTa-Oslo søkte jeg etter de samme femininkongruerende kategoriene (og altså ikke etter alle femininkongruerende kategorier). Jeg valgte ut informanter fra fem tilfeldige bygder, med fire informanter fra hvert sted (Åseral, Alvdal, Jølster, Meråker og Suldal). Antall ord hos disse informantene er totalt ca 83000, omtrent en tiendedel av NoTa-Oslo. Gjennomsnittet er ca 4150, noe mindre enn NoTa-Oslo. I den normaliserte transkripsjonen fant jeg 149 *ei*, 6 *lita* og 5 prenominal *mi*, *di*, *si*. Alle informantene i bygdekorpuset produserer 2 eller flere av disse formene. Det er gjennomsnittlig litt over 500 ord for hver av disse feminine formene. Kontrasten til NoTa-Oslo er klar, der er det gjennomsnittlig litt over 7500 ord for hver feminin form (når man regner med alle de 142 informantene).

Sammenligningen med bygdekorpuset viser at det er påfallende lite feminin kongruens i NoTa-Oslo. Det er også en skjevfordeling mellom ulike grupper. Minst slående er dette når man ser på informantenes bosted. Halvparten av informantene i NoTa-Oslo er klassifisert som Oslo vest (vestlige bydeler i Oslo pluss Asker og Bærum), og halvparten som “Oslo rest” (østlige bydeler i Oslo pluss øvrige kommuner i Akershus). Tallene for de som har minst én feminin kongruensform, er vist i tabell 2.

Vest: 17 av 72 informanter (23,6 %, gjennomsnittlig 2,2 former)

Rest: 24 av 70 informanter (34,3 %, gjennomsnittlig 2,8 former)

Tabell 2 Informanter med minst én feminin kongruensform i vest og “rest”

Man hadde kanskje forventet en større forskjell mellom “rest” og vest. Et par relevante momenter kan være følgende: Flere av informantene har flyttet mye, det som avgjør om de er plassert i “rest” eller vest, er hvor de har bodd lengst. Videre inkluderer Oslo vest Asker og Bærum, hvor det nok finnes rester av den tradisjonelle dialekten. Det kan nevnes at informant 154, som hadde flest feminine former av alle informantene, var oppvokst og bosatt på Bondi i Asker (25 kilometer fra Oslo sentrum). Også et par av de andre informantene med flest feminine former (153 og 114) var fra Asker.

Noe større er forskjellen mellom kjønnene. Halvparten av informantene er menn, og halvparten kvinner. Tallene for de som har minst én feminin kongruensform, er vist i tabell 3.

Kvinner: 14 av 71 (19,7 %, gjennomsnittlig 2,3 former)

Menn 27 av 71 (38 %, gjennomsnittlig 2,7 former)

Tabell 3 Informanter med minst én feminin kongruensform etter kjønn

Men den viktigste forskjellen gjelder alder. Informantene er delt i tre aldersgrupper, 18 – 25 år, 26 – 50 år og 51+ år. Tallene for de som har minst én feminin kongruensform, er vist i tabell 4.

De eldste: 23 av 48 (47,9 %, gjennomsnittlig 2,4 former)

Mellomgruppen: 14 av 47 (29,8 %, gjennomsnittlig 3,9 former)

De yngste: 4 av 47 (8,5 % – 1 form hver)

Tabell 4 Informanter med minst én feminin kongruensform i ulike aldersgrupper

Vi ser altså at antall informanter med feminine former er markant forskjellig mellom aldersgruppene. I den eldste gruppen har halvparten det, i den yngste gruppen bare noen få. Når man deler informantene i 12 grupper etter kjønn, alder og geografi, er det bare to av disse 12 gruppene hvor flertallet har minst én feminin form, nemlig de eldste mennene i vest og “rest”. Men de aktuelle mennene fra “rest” har gjennomsnittlig flere former enn mennene fra vest (3,6 mot 1,4).

Når man ser nærmere på språkbruken til de informantene som har feminine kongruensformer, er det – ikke uventet – tegn på at tregenus-

systemet er på vei ut. Bruken av feminine former er ikke konsekvent. F.eks. sier informant 032 *ei venninne*. Men det er hans eneste feminine form, og han sier *en venninne* tre ganger. Informant 046 sier *ei dame* én gang, og *en dame* fire ganger. Informant 126 sier både *en hytte* og *ei hytte*. Det kunne vært interessant å undersøke hva som eventuelt betinger valget av form, men det ville kreve mer data.

NoTa-Oslo-materialet viser klart at *-a* i bestemt form entall ikke nødvendigvis har noen sammenheng med feminin kongruens. F.eks. sier tre av informantene med flest feminine former (068 101 og 125) *en hytte*, selv om de sier *hytta*.¹⁴ For å undersøke forholdet mellom femininum og *-a* nærmere, så jeg på alle forekomster av bestemt entall på *-a*. Det viste seg at 137 informanter (96,5 %) hadde minst én forekomst av dette. De som ikke hadde det, var fra vest. Gjennomsnittet for alle informanter var 12,3 former på *-a*. Det er klare forskjeller mellom “rest” og vest, og mellom menn og kvinner, men mindre klare forskjeller mellom aldersgruppene. Dette kunne være verdt en egen studie – her skal det bare slås fast at *-a* representerer en vanlig bøyingsmåte for ikke-nøytrale nomen, som ikke nødvendigvis er relatert til feminint genus. En kikk på de eldste og de yngste informantene i Oslo “rest” kan være opplysende her. Blant de eldste informantene har et (snaut) flertall minst én feminin kongruensform. Blant de yngste informantene er feminin kongruens et marginalt fenomen (tre informanter har en form hver). Men bruken av bestemt entall på *-a* er omtrent den samme i disse to gruppene – når vi ser på gjennomsnittstall. (En interessant forskjell som da blir borte, er at i den eldste gruppen, men ikke i den yngste, er det en markant forskjell mellom kjønnene i bruken av *-a*.)

Nå kan man naturligvis stille spørsmålet om NoTa-Oslo-korpuset gir et riktig bilde av informantenes bruk av femininum. Kanskje noen informanter følte seg tynget av stundens alvor, og snakket “finere” enn de pleier? Det kunne i så fall slå negativt ut for forekomsten av feminine former.¹⁵

14. Et mindre typisk tilfelle finnes hos informant 055, som sier *ei seter*, men likevel *seteren* begge gangene bestemt form entall brukes.

15. Alle informanter deltok i to typer samtalsituasjoner, som i prosjektinformasjonen er karakterisert som “et halvformelt intervju og en uformell samtale” (<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/>). Eventuelle forskjeller i feminin kongruens mellom disse situasjonene er neppe meningsfullt å undersøke når materialet er så lite.

Man kan også spørre i hvilken grad informantene i NoTa-Oslo virkelig er representative for språkbruken i byen. Det er det naturligvis umulig å gi noe generelt svar på. Men det kan være verdt å peke på to momenter som kan være relevante i denne sammenhengen. For det første er “Oslo” i NoTa-Oslo forstått vidt, slik at det også omfatter nabokommunene. For det andre er det flere av informantene som har flyttet en del – det er naturligvis uunngåelig. Begge disse forholdene kunne tenkes å slå positivt ut for forekomsten av feminine former i korpuset, ettersom kjerneområdet for togenussystemet historisk sett er vestkanten i snevrere forstand.

Selv om data kan problematiseres, indikerer de med all mulig tydelighet at femininum er en utrydningstruet art i Oslo-dialekten. Togenussystemet i den tradisjonelle vestkantdialekten er i ferd med å overta. Innvandring har neppe hatt mye å si for denne utviklingen. Men i den grad det har noen betydning, bidrar det til å forsterke utviklingen – det er velkjent at språkkontakt fremmer systemforenkling (se f.eks. McWhorter 2007).^{16 17}

Hvis man skal tillate seg å drive litt “futuristisk lingvistikk” (Uri 2006), virker det rimelig å anta at yngre mennesker i Oslo og omegn snart vil mangle femininum fullstendig, fordi barn som vokser opp i dag, hører så lite av det. Utviklingen mot et togenussystem må sees som en del av den mer generelle konvergensen mellom varianter av Oslo-dialekten som er beskrevet i litteraturen (Opsahl og Røyneland 2009).

Korpus

Nordisk dialektkorpus.

<http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>

Norsk talespråkkorpus – Oslodelen.

<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

16. Ti av informantene i aldersgruppen 18–25 år er oppgitt å være “ikke-vestlig innvandrere 2. generasjon”. Én av dem har én feminin kongruensform.
17. Opsahl (2009) diskuterer genus i et talespråkkorpus fra ungdom i et multietnisk miljø i Oslo. Hennes resultater kan ikke brukes direkte, fordi hun bruker suffikset *-a* som kriterium på femininum. Men det er interessant at hun ikke finner noen forekomster av ubestemt artikkel *ei*. Andre feminine kongruensformer nevnes ikke direkte.

Referanser

- Andrews, Avery D. 1990. "Unification and morphological blocking". *Natural Language and Linguistic Theory* 8, 4, 507–57.
- Aronoff, Mark. 1994. *Morphology by Itself: Stems and Inflectional Classes*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bolinger, Dwight L. 1961. "Contrastive accent and contrastive stress". *Language* 37, 1, 83–96.
- Börjars, Kersti. 1998. *Feature Distribution in Swedish Noun Phrases*. Oxford: Blackwell.
- Corbett, Greville G. 1991. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Östen. 2000. "Elementary gender distinctions". I Barbara Unterbeck, Matti Rissanen, Terttu Nevalainen og Mirja Saari (red.) *Gender in Grammar and Cognition*, 577–93. Berlin: de Gruyter.
- Enger, Hans-Olav. 2004a. "Tre endringer i det skandinaviske genussystemet i lys av grammatikaliseringsteori". *Arkiv för nordisk filologi* 119, 125–46.
- . 2004b. "On the relation between gender and declension: A diachronic perspective from Norwegian". *Studies in Language* 28, 1, 51–82.
- Faarlund, Jan Terje. 2009. "On the history of definiteness marking in Scandinavian". *Journal of Linguistics* 45, 3, 617–39.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fretheim, Thorstein. 1985 [1976]. "Er bokmålet tvekjønnet eller trekjønnet?" I Ernst Håkon Jahr og Ove Lorentz (red.) *Morfologi/Morphology*, 99–101. Oslo: Novus.
- Hagen, Jon Erik. 2000. *Norsk grammatikk for andrespråklærere*. Oslo: Gyldendal.
- Hankamer, Jorge og Line Mikkelsen. 2002. "A morphological analysis of definite nouns in Danish". *Journal of Germanic Linguistics* 14, 2, 137–75.
- Haugen, Einar. 1966. *Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hockett, Charles F. 1958. *A Course in Modern Linguistics*. New York: MacMillan.
- Jahnsen, Vanja. 2001. *Øst og vest for elva: En sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet i Oslo*. Universitetet i Oslo: Hovedoppgave.

- Johannessen, Janne Bondi. 1989. "Klitika – en avgrensning". *Norsk lingvistisk tidsskrift* 7, 2, 117–47
- . 2008. "Oslospråket i tall". I Janne Bondi Johannessen og Kristin Hagen (red.) *Språk i Oslo: Ny forskning omkring talespråk*, 235–42. Oslo: Novus.
- Kabak, Baris. 2007. "Turkish suspended affixation." *Linguistics* 45, 2, 311–47.
- Lahiri, Aditi, Allison Wetterlin og Elisabet Jönsson-Steiner. 2005. "Lexical specification of tone in North Germanic." *Nordic Journal of Linguistics* 28, 1, 61–96.
- Larsen, Amund B. 1907. *Kristiania bymål: Vulgærsproget med henblik på den utvungne dagligtale*. Kristiania: Cammermeyer.
- Lundeby, Einar. 1965. *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lødrup, Helge. 2011. "Norwegian possessive pronouns: Phrases, words or suffixes?" Under utg. i Miriam Butt og Tracy Holloway King (red.) *Proceedings of the LFG11 Conference*, Stanford, CA: CSLI Publications
- McWhorter, John H. 2007. *Language Interrupted: Signs of Non-Native Acquisition in Standard Language Grammars*. New York: Oxford University Press.
- Miller, Philip H. 1992. "Postlexical cliticization vs affixation: Coordination criteria." I Costas P. Canakis, Grace P. Chan og Jeannette Marshall Denton (red.) *Papers from the 28th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. Volume 1*, 382–96. Chicago: The Society.
- Opsahl, Toril. 2009. "Egentlig alle kan bidra!": *En samling sosiolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo*. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo
- Opsahl, Toril og Unn Røynealand. 2009. "Osloungdom – født på solsiden eller i skyggen av standardtalemålet?" *Norsk lingvistisk tidsskrift* 27, 1, 95–120.
- Rosén, Victoria. 2000. "Er norsk et naturlig språk?" I Øivin Andersen, Kjersti Fløttum og Torodd Kinn (red.) *Menneske, språk og fellesskap. Festskrift til Kirsti Koch Christensen på 60-årsdagen, 1. desember 2000*, 157–73. Oslo: Novus.
- Skjekkeland, Martin. 2005. *Dialektar i Noreg: Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Trosterud, Trond. 2003. "Morfologi og leksikalsk semantikk". I Patrik

- Bye, Trond Trosterud og Øystein Alexander Vangsnes *Språk og språkvitenskap: Ei innføring i lingvistikk*, 49–122. Oslo: Samlaget.
- Uri, Helene. 2006. *De beste blant oss*. Oslo: Gyldendal.
- Wechsler, Stephen og Larisa Zlatić. 2000. “A Theory of Agreement and its application to Serbo-Croatian”. *Language* 76, 4, 799–832.
- Western, Knut. 1976. “A-endinger og kjønn.” I Else Ryen (red.) *Språk og kjønn*, 113–24. Oslo: Novus.

Helge Lødrup
Universitetet i Oslo
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Postboks 1102 Blindern
NO-0315 Oslo
helge.lodrup@iln.uio.no